

Свобода Євгенія Юрійвна, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Антонюк Поліна Євгенівна, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ЕКСПЕРТА-ПОЧЕРКОЗНАВЦЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ

Судово-експертній діяльності як різновиду людської діяльності властиве суб'єктивне ставлення до вчиненого. Судові експерти (в тому числі експерти-почеркознавці) не застраховані від неправильних висновків. Помилки були і залишаються об'єктивною реальністю, але це не виключає прагнення їх подолати та уникнути цілого комплексу негативних наслідків.

Серед джерел доказів у всіх видах судочинства особливе місце займає висновок експерта як такий, що є джерелом науково обґрунтованої інформації. Однак на діяльність експерта в процесі пізнання впливає низка як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, які можуть сприяти виникненню помилок.

Аналіз практики експертних підрозділів МВС України, МІО України свідчить, що помилкові висновки почеркознавчих експертиз зустрічаються доволі часто. Можливість виникнення помилок залежить від різних причин: складність самого об'єкта дослідження – почерку та підпису; складність завдань, що вирішуються тощо.

Експертні помилки при проведенні судово-почеркознавчих досліджень, як правило, пов'язані з недоліками методичного характеру, які відносяться до виділення й оцінки ідентифікаційних ознак почерку та підпису, а також використання недостатньої кількості і неналежної якості порівняльного матеріалу.

Так, наприклад, при дослідженні звичайного (незміненого) почерку найбільш частими причинами необґрунтованих висновків є невміння виявляти, вивчати і оцінювати ідентифікаційні ознаки почерку з урахуванням їх стійкості, частоти зустрічальності, взаємозалежності та варіаційності.

При формулюванні позитивного висновку експерт включає до сукупності суттєві співпадаючі ознаки, що надає їй індивідуального характеру. При формулюванні негативного висновку експерт включає до сукупності стійкі ознаки, що розрізняються, які свідчать про іншу систему рухів при виконанні досліджуваного тексту, у порівнянні з навичкою особи, зразки почерку якої надані для порівняння.

Основні недоліки при дослідженні такого виду об'єктів зводяться до наступного: у досліджуваному почерку виявляються тільки співпадаючі ознаки або тільки такі, що розрізняються, у той час як є ті й інші; невірно оцінюються ознаки, в результаті чого ознаки, що розрізняються, оцінюються як співпадаючі. Це особливо часто спостерігається у разі виявлення декількох варіантів ознак почерку без урахування частоти зустрічальності варіантів ознак; взагалі не виявляються розбіжності ознак, які мають місце у порівнюваних об'єктах, або виявляються у неповному обсязі; не враховується мала інформативність співпадаючих ознак; не враховується характер прояву співпадаючих ознак, тобто їх приблизність. У цих випадках такі ознаки оцінюються як варіанти, які не проявилися у почерку особи, із зразками якої відбувається порівняння. В дійсності ж вони є ознаками почерку іншої особи; не звертається увага на те, що збіги є лише частковими, тобто проявляються у буквах, які суттєво розрізняються за іншими ознаками.

Не завжди точно визначається завдання дослідження. У процесі огляду й вивчення досліджуваного об'єкту необхідно вирішити питання, чи виконаний весь текст однією особою та чи можна розглядати його як єдиний почерковий матеріал. При дослідженні схожих почерків слід звертати увагу на виявлення всіх збігів і розбіжностей, а також, що особливо важливо, на різну частоту зустрічальності окремих варіантів співпадаючих ознак.

У ряді випадків експерти неповно виявляють співпадаючі ознаки і такі, що розрізняються, не звертаючи увагу на різну частоту зустрічальності варіантів співпадаючих ознак, і тому невірно оцінюють встановлені ознаки.

При дослідженні зміненого почерку, як показує практика, необґрунтовані висновки бувають обумовлені тим, що деякі експерти слабо орієнтуються в ознаках незвичайного виконання рукописів (підписів), а також у ступені і характері виразності змін, які при цьому настали. Будь-яка зміна почерку (навмисна чи ненавмисна) пов'язана зі зміною навичок письма і тягне за собою зміну ознак почерку. Однак, ступінь і характер змін, що настали, залежить від різних факторів, які впливають на почерк (навмисне викривлення, наслідування, психічний стан, хвороба, незвична поза при письмі тощо), і можуть проявлятися по-різному.

Відомо, що ознаки зниженої координації рухів – це загальна риса незвичайного виконання. Проте ознаки зниженої координації різняться за ступенем і характером виразності в залежності від причини, яка діє на почерк, і особливостей почерку конкретної особи (виробленість, будова).

Слід відмітити, що при дослідженні підписів, в основному, мають місце ті ж недоліки, що й при дослідженні почерку. Експерти не завжди встановлюють ознаки незвичайного виконання

підписів, іноді надають їм одностороннє пояснення, особливо у випадках їх слабкої виразності. Виявляючи ознаки незвичайності, експерти іноді не перевіряють їх наявності у зразках, у зв'язку з чим появу цих ознак невірно пов'язують з фактом наслідування.

У ряді випадків, ідентифікаційні ознаки, які відобразилися у підписах, експерти вивчають неповно і непослідовно. Це не дозволяє прослідкувати не тільки помітні збіги і розбіжності ознак, а й усі сполучення окремих ознак. Повне дослідження виявлених ознак в їх сукупності дає більш цінну інформацію, аніж та, яка отримана у результаті вивчення окремо взятих ознак.

Іноді експерти припускаються порушень методичного характеру як щодо виявлення ідентифікаційних ознак, так і щодо відображення їх у висновку: у сукупність включаються малоінформативні ознаки у невеликій кількості; не враховується приблизність збігів.

Суттєві недоліки зустрічаються і при дослідженні підписів, які виконані з наслідуванням. Як правило, у таких підписах спостерігається зовнішня схожість, певне зниження координації рухів, уповільнення темпу письма й, поряд з цим, стійкі розбіжності окремих ознак. Завдання експерта при такого роду дослідженнях – визначити ознаки наслідування.

До обставин, які ускладнюють вирішення завдань почеркознавчої експертизи, відноситься малий об'єм графічної інформації, який обумовлений короткістю запису (підпису). Іноді невірно визначається інформативність почеркового матеріалу, який міститься у об'єкті. Особливо у випадках, коли мова йде про встановлення виконавця неавтентичного підпису. Обмежуються фразою: «Підписи прості, короткі, а тому не містять достатньої кількості почеркового матеріалу». У дійсності в багатьох випадках завдання можна вирішити: слід проводити дослідження не лише відносно окремих букв і ознак, але по ланцюжку, тобто використовувати так звані інтегративні ознаки.

Почерк, не дивлячись на певну стійкість, може зазнавати змін. Тому велике значення мають зразки почерку і підписів, які надаються для дослідження. Обов'язковою вимогою при проведенні дослідження є наявність достатньої кількості зразків і, головне, чітко повинна бути встановлена їх достовірність. Наявність недостовірних зразків часом призводить до грубої експертної помилки. Особливо слід відмітити небезпеку проведення дослідження тільки за експериментальними зразками: важко прослідкувати стійкість ознак почерку у зразках, не можна виключити і навмисної зміни почерку при отриманні експериментальних зразків; також наявність у розпорядженні експертів тільки експериментальних зразків почерку і підпису не дає можливості в'яснити і той факт, як писала особа у момент виконання досліджуваного об'єкту.

І, нарешті, помилки, що зустрічаються при обґрунтуванні ймовірного висновку. Як і будь-який інший, він повинен бути правильно обґрунтований. Інакше знижується доказове значення висновку експерта. Якщо експерт приходять до позитивного ймовірного висновку, не дивлячись на наявність певних розбіжностей, то, формулюючи його, необхідно хоча б у ймовірній формі пояснити, чому ознаки, які формально суперечать висновку, не впливають на вирішення питання. Коли ж появу розбіжностей пояснити не вдається, експерт повинен зробити висновок про неможливість вирішення питання по суті.